

1α. Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφίπολης.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΗΝ ΑΜΦΙΠΟΛΗ

Χαίδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη
Εφορος Αρχαιοτήτων

Για να υποστηρίξουμε τον ρόλο των περιφερειακών μουσείων απέναντι στην –οπσδήποτε όχι χωρίς σοβαρή επιχειρηματολογία– άποψη που υπερασπίζεται τα μεγάλα και καλά εξοπλισμένα κεντρικά μουσεία, ας τονίσουμε πως **τα μουσεία των αρχαιολογικών χώρων** συμβάλλουν στη διατήρηση της μικροκλίμακας, πρωταρχικής ιδιαιτερότητας του ελληνικού φυσικού και πολιτιστικού τοπίου.

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1995 εγκαινιάστηκε ένα ακόμη μουσείο αρχαιολογικού χώρου: το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αμφίπολης¹ (εικ. 1). Η αρχαιολογική έκταση της αρχαίας Αμφίπολης είναι από τους πιο σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους στη Βόρεια Ελλάδα. Οι μακρόχρονοι ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας και των Εφορειών Αρχαιοτήτων του υπουργείου

Πολιτισμού που άρχισε ο Δημήτρης Λαζαρίδης το 1956², και οι οποίες συνεχίζονται ως σήμερα³, έχουν αποκαλύψει και αναδείξει σημαντικά μνημεία από την περίοδο ακμής της Αμφίπολης στους αρχαίους και στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, έως την εποχή της υποβάθμισης της ως αστικού κέντρου στους βυζαντινούς και τους υστεροβυζαντινούς χρόνους. Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αμφίπολης βρι-

σκειται στην είσοδο της αρχαίας πόλης και της σημερινής κοινότητας, που φέρει το ίδιο όνομα. Η ένταξη του στην αρχαιολογική περιοχή και η γεινιάσσή του με τον περίβολο των τειχών του το αναδεικνύει σε αναπόσπαστο τμήμα του αρχαιολογικού χώρου.

Το εκθεσιακό πρόγραμμα του Μουσείου έχει σκοπό να ενημερώσει γενικά στην ιστορία και στον πολιτισμό της Αμφίπολης τον επισκέπτη, προτού αυτός επισκεφθεί τους διάσπαρτους και όχι ακόμη καλά οργανωμένους αρχαιολογικούς χώρους.

Στην είσοδο της μεγάλης αίθουσας οι τέσσερις ενημερωτικές πινακίδες που πλαισιώνουν

2. Ο εκθεσιακός χώρος με τους πληροφοριακούς πίνακες. 1β. Κάθοψη του Μουσείου.

πρωτοϊστορία του χώρου ενότη-
τες ακολουθεί η κύρια εκθεσια-
κή ενότητα του Μουσείου (III) με
τα ευρήματα που συνδέουν την
ιστορία της **αρχαίας Αμφίπο-
λης**: 1. Από την ίδρυσή της από
τον Αθηναίο στρατηγό Άγωνα
στα χρόνια της παντοδυναμίας
του Περικλή (437 π.Χ.) ως την
ανεξαρτητοποίηση της πόλης-
κράτους στην πρώτη δεκαετία
του Πελοποννησιακού πολέμου
με την άφιξη του Σπαρτιάτη
στρατηγού Βρασιδα και τη μάχη
της Αμφίπολης (422 π.Χ.) και 2.
από την ένταξη της στο Βασίλειο
της Μακεδονίας από τον Φίλιππο
Β' (357 π.Χ.) ως την κατάκτησή
της από τους Ρωμαίους (168 π.Χ.).

Τα αρχαιολογικά ευρήματα της ενότητας αυτής
είναι οργανωμένα σε επί μέρους ομάδες που
ανταποκρίνονται σε διάφορους τομείς της δη-
μόσιας και ιδιωτικής ζωής της αρχαίας πόλης:
Τα ιερά της πόλης αντιπροσωπεύονται με ανα-
θήματα

- σε θεούς και δαίμονες συνδεδεμένους με την τοπική μυθολογία του χώρου, όπως ο ποταμός Στρυμόνας, η νύμφη Κλειώ, η Άρτεμις Ταυροπόλος,
- σε πανελλήνιους θεούς και ήρωες, όπως ο Διόνυσος, ο Ασκληπιός, ο Ηρακλής,
- αλλά και σε ανατολικές θεότητες, όπως η Κυβέλη και ο Άρης.

Ακολουθούν ευρήματα που αναφέρονται στη **δημόσια ζωή** της πόλης, στο νόμισμα (εικ. 3), στους θεσμούς, στις αγοραπωλησίες (εικ. 4) και στην κίνηση του εμπορίου και στη βιοτεχνική παραγωγή (εργαστήρια αγγειοπλαστικής, κοροπλαστικής).

Ιδιαίτερο κεφάλαιο της έκθεσης αποτελεί το **Γυμνάσιο** της αρχαίας πόλης, στα ευρήματα από την ανασκαφή του οποίου περιλαμβάνεται και η στήλη με τον ΕφηβARCHICΟ Νόμο του Γυμνασίου. Στο σημαντικό αυτό κείμενο, το

το γενικό χάρτη με τα μνημεία της Αμφίπολης συνοψίζουν την ιστορία της αρχαίας πόλης, την οποία παρακολουθεί εν συνεχεία ο επισκέπτης στις επί μέρους ενότητες του εκθεσιακού χώρου (εικ. 2) με τη βοήθεια και εικονογραφημένων ενημερωτικών πινακίδων.

I. Οι **Προϊστορικοί χρόνοι** αντιπροσωπεύονται από ευρήματα του προϊστορικού οικισμού του γειτονικού στην Αμφίπολη λόφου 133 και των θέσεων της γύρω περιοχής, και καλύπτουν τη χρονική περίοδο από τους Νεολιθικούς χρόνους έως και την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (5000-1000 π.Χ.).

II. Στην ενότητα II των **Πρώιμων Ιστορικών χρόνων** περιλαμβάνονται ευρήματα αρχαίων και πρώιμων κλασικών χρόνων, που αντιστοιχούν στην εποχή των πρώτων προσπαθειών για την αποίκηση της περιοχής. Τα πιο σημαντικά από αυτά αντιπροσωπεύονται από τα ευρήματα των ανασκαφών στον οικισμό του γειτονικού στην Αμφίπολη λόφου 133, ο οποίος, κατά μία άποψη, ταυτίζεται με τις **Εννέα οδούς**, το τοπικό πόλισμα, στο οποίο πρωτοεγκαταστάθηκαν για σύντομο χρονικό διάστημα οι Αθηναίοι πριν από την ίδρυση της αποικίας τους στην Αμφίπολη.

III. Μετά τις αναφερόμενες στην προϊστορία και

οποίο σώθηκε ακέραιο, περιγράφονται οι κανόνες της ζωής των εφήβων, των οποίων η φοίτηση στο Γυμνάσιο από τα δεκαοκτώ ως τα είκοσι τους χρόνια ήταν υποχρεωτική.

Τη ζωή των Αμφιπολιτών, ανδρών, γυναικών και παιδιών, περιγράφουν τα ευρήματα που περιλαμβάνονται στην αφιερωμένη στην **ιδιωτική ζωή** ενότητα της έκθεσης.

Η ιδιωτική ζωή των Αμφιπολιτών αντιπροσωπεύεται και στα αντικείμενα που συνόδευαν ως κτερίσματα τους Αμφιπολίτες στον τάφο, ως προσωπικά αντικείμενα, φορείς της κοινωνικής θέσης του νεκρού και της οικογενείας του αλλά και ως αντικείμενα συνδεδεμένα με τις νεκρικές τελετουργίες και τα ταφικά έθιμα.

Δίπλα στα έργα που παραπέμπουν στις αττικές καταβολές της Αμφιπόλης ως αθηναϊκής αποικίας, στις επιτυμβίες στήλες, στις αττικές ληκυθήους και στα αττικά ερυθρόμορφα και μελαμβραφή αγγεία, προβάλλουν τα έργα της τοπικής τορευτικής και μεταλλοτεχνίας, αγγεία μετάλλια και χρυσά κοσμήματα, τα οποία προβάλλουν την ακμή της Αμφιπόλης ως μακεδονικής πόλης

3. Αργυρό τετράδραχμο Αμφιπόλης. Τέλη 5ου αι. π.Χ.

στους πρόποδες του χρυσοφόρου Παγγαίου (εικ. 5).

IV. Η Αμφιπόλη των ρωμαϊκών χρόνων αποτελεί ιδιαίτερη ενότητα, με χαρακτηριστικά ευρήματα που προέρχονται από τα δώδεκα και ιδιωτικά κτήρια της αρχαίας πόλης και από τις νεκροπόλεις των ρωμαϊκών χρόνων.

Ένα πορτρέτο, πιθανότατα γυμνασίου από το γυμνάσιο της πόλης, ανοίγει το κεφάλαιο της ιστορίας της Αμφιπόλης ως πρωτεύουσας της Πρώτης Μεγαρίδας της Μακεδονίας στους χρόνους της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας. Τα γυάλινα αγγεία και τα υστερορωμαϊκά ψηφιδώτα από την παράσταση του μύθου του Ποσειδώνα και της Αμυμώνης, και του απαγομένου από τις νύμφες Υλα, κλείνουν την ιστορία της Αμφιπόλης ως ρωμαϊκής πόλης (εικ. 6).

V. Η Αμφιπόλη των παλαιοχριστιανικών χρόνων αποτελεί συνέχεια της ρωμαϊκής πόλης, της οποίας τη μεταμόρφωση σε πόλη χριστιανική είχε σηματοδοτήσει η άφιξη του Απόστολου Παύλου στη Μακεδονία το 49 μ.Χ. Τα μνημειακά κτήρια στο εσωτερικό του οχυρού παλαιοχριστιανικού περιβάλλου στην ακρόπολη της αρχαίας πόλης, οι πέντε λαμπροί παλαιοχριστιανικοί ναοί (τέσσερις βασιλικές και ένα περικέντρο κτήριο-ροτόνα), η τεράστια υδατοδεξαμενή και

4. Στήλη με κείμενο ιωνής (συμβόλαιο αγοράς οικίας).

τα άλλα παλαιοχριστιανικά κτήρια εμφανίζουν την Αμφιπόλη των παλαιοχριστιανικών χρόνων ως χώρο σημαντικού χριστιανικού προσκυνήματος. Στην έκθεση δύο επιγραφές σηματοδούν την ιστορία της Αμφιπόλης των χριστιανικών χρόνων: Την αρχή των παλαιοχριστιανικών χρόνων εισάγει το έκτυπο επιγραφής (η ίδια επιγραφή σώζε-

5. Χρυσό στεφάνι από τάφο ανδρός.

6. Ψηφιδωτό δαπέδου ρωμαϊκού τύπου κτηρίου του 3ου αι. μ.Χ.

7. Κιονόκρανο από την παλαιοχριστιανική Βασιλική Γ' της Αμφίπολης, 6ος αι. μ.Χ.

ται in situ στη βάση του βυζαντινού πύργου της ανατολικής όχθης του Στρυμόνα) με το κείμενο: ΕΝ ΤΟΥΤΑ Ο ΠΙΕΤΟΙ ΝΙΚΟΥΣΙ. Μια άλλη επιγραφή προχωρημένων παλαιοχριστιανικών χρόνων εύχεται τη σωτηρία και την ανόρθωση της πόλης. Στη δημόσια και θρησκευτική ζωή της Αμφίπολης των παλαιοχριστιανικών χρόνων αναφέρονται τα αρχιτεκτονικά γλυπτά της εκδήσης, που προέρχονται από τους μνημειακούς χριστιανικούς ναούς (εικ. 7). Επιτύμβιες επιγραφές, αγγεία, νομίσματα περιγράφουν την ιδιωτική ζωή των κατοίκων της παλαιοχριστιανικής Αμφίπολης. Και η ιστορία της πόλης κλείνει με την εκθεσιακή ενότητα που αναφερμένη στην Αμφίπολη των βυζαντινών χρόνων.

Ο λοιμός του 6ου μ.Χ. αιώνα και οι μετακινήσεις των σλαβικών πληθυσμών είχαν επιφέρει τη σταδιακή υποβάθμιση της πόλης και τη διάλυση της ως αστικού κέντρου. Μετά την εγκατάλειψη της Αμφίπολης, ήδη από τον 9ο μ.Χ. αιώνα, το οικιστικό ενδιαφέρον μεταφέρθηκε στις εκβολές του Στρυμόνα, όπου αναπτύχθηκε μια σημαντική πόλη, φρούριο και λιμάνι, η Χρυσόπολη. Η εκθεσιακή ενότητα των βυζαντινών χρόνων αναφέρεται στη βυζαντινή Χρυσόπολη και στο βυζαντινό χωριό του Μαρμάρου, το οποίο εμφανίστηκε στους βυζαντινούς χρόνους στις βορειοδυτικές παρυφές των λόφων της αρχαίας Αμφίπολης δίπλα στη γέφυρα του ποταμού Στρυμόνα και το οποίο εξημερεύεσε τους ταξιδιώτες που διαβίαιναν τον Στρυμόνα.

Από τα ευρήματα της εκδήσης Εξχεωρίζου δείγματα τοιχογραφιών από ναΐδιο του 12ου-13ου μ.Χ. αιώνα από το Μαρμάρου.

Το Μουσείο περιλαμβάνει χωριστή περιοδική έκθεση στο πατάρι με θέμα τον αποικισμό των εκβολών του Στρυμόνα και την ιστορία της Αμφίπολης ως αθηναϊκής αποικίας και μακεδονικής πόλης.

Με σκοπό την ενήμερωση των σχολείων κυρίως και τη διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων σχετικών με τη διδασκαλία της ιστορίας, επιχειρείται η περιγραφή της ιστορίας της αρχαίας Αμφίπολης με επιγραφές και νομίσματα από την αρχαία πόλη και εκμαγεία επιγραφών από το Επιγραφικό Μουσείο, καθώς και με ενημερωτικούς πίνακες που περιέχουν γνωστά επιγραφικά και φιλολογικά κείμενα και φωτογραφίες μνημείων που σχετίζονται με την ιστορία της πόλης.

Στο χώρο υποδοχής των επισκεπτών φωτογραφική έκθεση περιγράφει με πλαίσιο την ιστορία του χώρου την πορεία της αρχαιολογικής έρευ-

νας και των ανασκαφών στον αρχαιολογικό χώρο της Αμφίπολης από τους πρώτους περιηγητές του 16ου αιώνα ως τις συστηματικές ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας και των Εφορειών Αρχαιοτήτων.

Το Μουσείο ετοιμάζει επίσης την οργάνωση ειδικής αίθουσας για εκπαιδευτικά προγράμματα στον άνω όροφο του κτηρίου καθώς και οργάνωση εκθεσιακού χώρου στο ισόγειο, ώστε το Μουσείο να συνδεθεί με τον παρακείμενο αρχαιολογικό χώρο.

Σημειώσεις

1. Ο ερχόμενος Δημήτρης Λαζαρίδης, ως έφορος Αρχαιοτήτων Ανατολικής Μακεδονίας και ανασκαφές της αρχαίας Αμφίπολης, ήταν ο πρώτος που ξεκίνησε την προσπάθεια για την ίδρυση του, ευαισθητοποιώντας την Κοινότητα της Αμφίπολης να παραχωρήσει οικοπέδο για τη μελλοντική ανέγερση του Μουσείου ήδη από το 1965. Το έργο ξεκίνησε τελικά το 1975, όταν με την προκήρυξη της ανακατασκευής στην αρχαία και τη χριστιανική Αμφίπολη είχαν διαμορφωθεί ήδη επεκταμένοι αρχαιολογικοί χώροι, είχε συγκεντρωθεί αρχαιολογικό υλικό και είχε προκύψει επιστακτό το πρόβλημα της εξεύρεσης χώρων για την άμεση στέγαση και πρώτη υποστήριξη των ανασκαφικών εργασιών.

Ο Δημήτρης Λαζαρίδης, ως ανασκαφές της Αμφίπολης και ως γενικός επιβλεπτής Αρχαιοτήτων καθιέρωσε το έργο, το οποίο σταμάτησε το 1978 από κτηριακό πρόγραμμα αρχαιολογικής στήριξης ελεγχόμενες με μουσειακό πρόγραμμα. Την αρχιτεκτονική μελέτη εκπόνησε ο αρχιτέκτονας της 12ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Αργύριος Μπακιρτζής και τις λοιπές τεχνικές μελέτες η Διεύθυνση Μελετών του υπουργείου Πολιτισμού. Η Η' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Καβάλας προμηθεύοντας τις αρχαιολογικές ανασκαφές στο οικόπεδο του Μουσείου και επέδρασε την εκτέλεση της πρώτης κτηριακής φάσης, η οποία περιελάμβανε την κατασκευή του σκέλετου του κτηρίου και την ενστάση του στον αρχαιολογικό χώρο.

Μετά την ολοκλήρωση της πρώτης φάσης του, το έργο διακόπηκε το 1984. Μετά τον θάνατο του Δημήτρη Λαζαρίδη το 1985, η Η' Εφορεία Αρχαιοτήτων Καβάλας συνέχισε τη ολοκλήρωση του έργου και προχώρησε στην οργάνωση του Μουσείου ως χώρου στέγασης, συντήρησης και μελέτης των αρχαιολογικών ευρημάτων (οργάνωση αποθήκων και εργαστηρίων) και παράλληλα ως χώρου πολιτιστικής ενήμερωσης (οργάνωση εκθεσιακών χώρων). Το αρχαιολογικό μέρος του εκθεσιακού προγράμματος συντάχθηκε από την έφορο αρχαιοτήτων Χ. Κουκουλιού-Κουρσουλίδη, η οποία επιβλέπει να τηρηθεί το γενικό πλαίσιο που είχε προτείνει λίγα πριν από τον θάνατό του ο Δημήτρης Λαζαρίδης. Βασική συνεισφορά της ήταν η αρχαιολογία της Εφορείας Δημήτρη Μαλαμάου. Ο σχεδιασμός του εκθεσιακού χώρου – πρόθηκε, κατασκευές, διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου, έκθεση αρχαίων – είναι έργο της αρχιτέκτονας της 3ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δεσφολογικής, Τεωφανής Σκορδελή. Στον εσωτερικό φωτισμό εργάστηκαν ο ηλεκτρολόγος μηχανολόγος της 3ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Γιάννης Ηλιόδης, Βασικοί συντελεστές της έκθεσης υπήρξαν ο συντηρητής Παναγιώτης Τζατζεάνης, ο ελλογιότος Κώστας Καλογιάννης και ο αρχαιολογικός Αλέξανδρος Κοληναρίδης. Τους ενημερωτικούς πίνακες της έκθεσης επιμείλησε η γραμματέας της 3ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Σούλα Αποκαλίτη και συμπληρωτές της Εφορείας, και ιδιαίτερα η νέα συντηρήτρια του Μουσείου Αμφίπολης Θάλεια Κουκουλιού και οι αρχαιολογοί Πηνελόπη Μαλαμα και Κωνσταντίνος Ανωδιού, βοήθησαν ουσιαστικά με την εργασία τους. Ως ειδικά συνεργάτες πήραν μέρος η ζωγράφος Δημήτρη Καυραδά, ο αρχιτέκτονας Παναγιώτης Ξυδάς και ο γλύπτης Δημόστρης Σαυτηροδής. Ευχαριστίες εκφράζονται στην 12η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και ιδιαίτερα στην έφορο της Χαράλαμπο Μπακιρτζή για την παραχώρηση του αρχαιολογικού υλικού από τις ανασκαφές της 12ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και της Αρχαιολογικής Εταιρείας.

2. Ο Δημήτρης Λαζαρίδης, ως έφορος αρχαιοτήτων Ανατολικής Μακεδονίας αλλά και ως έφορος Αττικής, γενικός επιβλεπτής Αρχαιοτήτων και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, συνέχισε με χρηματοδοτήσεις της Αρχαιολογικής Εταιρείας και του υπουργείου Πολιτισμού τις ανασκαφές στην αρχαία Αμφίπολη ως το 1984. Μετά τον θάνατο του το 1985, την τελευταία σημαντική ανασκαφή του στο μνημείο συνέχισε η κρήνη του Καλλιόπη Λαζαρίδου, αρχαιολόγος του υπουργείου Πολιτισμού.

Για τις ανασκαφές στην αρχαία Αμφίπολη πρβλ.: Δ. Λαζαρίδη, "Οι ανασκαφές στην αρχαία Αμφίπολη", Πρακτικά Συνεδρίου ΑΡΧΑΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ IV (1983), 353-364. Δ. Λαζαρίδη, Αμφίπολη, Οδύγη (1993).

3. Οι ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας στην παλαιοχριστιανική Αμφίπολη πραγματοποιήθηκαν από τον Ευστάθιο Στίλια από το 1962 ως το 1981. Μετά τον θάνατο του (1983), τις ανασκαφές της χριστιανικής Αμφίπολης συνέχισε από το 1984 η Χαράλαμπος Μπακιρτζής, έφορος της 3ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

3. Ανασκαφές και προγράμματα αναστήλιξης, διαμόρφωσης και ανάθεσης της αρχαίας και χριστιανικής Αμφίπολης πραγματοποιούνται από την Η' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Καβάλας και από την 3η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Καβάλας με χρηματοδότηση του υπουργείου και των Περιφερειακών Προγραμμάτων Ι και ΙΙ Κοινότητας Πλαίσου.